

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

**კავკასიაში რუსეთის გეოპოლიტიკური და
ეკონომიკური პოლიტიკის ასაქმები
მთავარმართებელ ალექსი ერმოლოვის დროს
(1816-1827 წწ.)**

კავკასიის დაპყრობა რუსეთმა აქტიურად დაიწყო მე-18 საუკუნის 80-იანი წლებიდან. ე. წ. „ბერძნული პროექტის“ იდეამ და იმპერიის აღმოსავლური პოლიტიკის გააქტიურებამ ეს პროცესიც დააჩქარა.

იმპერია თითქმის ერთნაირ დიპლომატიას იყენებდა კავკასიური ქვეყნების ხელში ჩასაგდებად. ეს იყო მოსყიდვა, მოტყუება, ეროვნული ლიდერების შეკვეთილი მკვლევლობები, სარწმუნოებრივი გრძნობებით მანიპულირება და სხვა. ყველა იმ ხალხსა და ქვეყანას, რომელთაც რუსეთის მფარველობა სურდა, იგი უფორმებდა მფარველობით ხელშეკრულებას, ჰპირდებოდა დაცვასა და სამხედრო თანამშრომლობას, ბოლოს კი, იმპერიის ნაწილად აქცევდა. ადგილობრივი მოსახლეობის სრული ასიმილაციის, მათთვის ეროვნული იდენტობის წართმევის მიზნით ხდებოდა მოსახლეობის გადასახლებები, ხელოვნური შუღლისა და ეთნიკურ-რელიგიური დაპირისპირების გაღვივება, სექტანტური და მტრულად განწყობილი ჯგუფების დამაგრება ერთ რომელიმე რეგიონში ადგილობრივ მოსახლეობასთან შუღლის ჩამოგდების ცდით, კულტურული და სოციალური პროექტების განხორციელება და სხვა თუ რა სასტიკ მეთოდებს მიმართავდა დამპყრობელი თავისუფლებისთვის მებრძოლ კავკასიელთა მიმართ, ჩანს უცხოურ, მათ შორის რუსულ წყაროებში: ესაა დაპატიმრებულ ეროვნულ გმირთა მკვლევლობები, ჭორებისა და ცრუ ინფორმაციების გავრცელება ხალხის დეზინფორმირების მიზნით და სხვა [1, 280].

ქართლ-კახეთის სამეფოს ანექსია-ოკუპაციის შემდეგ, რომელიც იმპერიულმა ხელისუფლებამ „ნებაყოფლობით შეერთების“ სახელით მონათლა, დაიწყო დასავლეთ საქართველოს ქართული სამე-

ფო-სამთავროებისა და ჩრდილოეთ კავკასიის მუსლიმანური პოლიტიკური ერთეულების დაპყრობის ხანგრძლივი პროცესი. როდესაც რუსეთი უტევდა კავკასიის მთიელებს, ამ ძალადობას ამართლებდა კავკასიის სამხრეთში მცხოვრებ ქრისტიან ხალხებზე ზრუნვით, რომლებიც მუსლიმან ტომებს ჰყავდათ მუდმივი აგრესიის ქვეშ. ეს ქრისტიანი მოსახლეობა უკვე იმპერიის მფლობელობაში იყო და მის შეერთებას ძირეულ რუსულ ტერიტორიასთან, თითქოსდა, ხელს უშლიდა კავკასიის ჩრდილოეთით მცხოვრები ანტირუსულად განწყობილი მუსლიმი მოსახლეობა. ასეთი იყო რუსული იდეოლოგია კავკასიაში მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში, კავკასიის სრულ დამორჩილებაზე. ამიტომ, ამ ხალხის წინააღმდეგ ბრძოლას იმპერია დაუნდობლად აწარმოებდა. მიუხედავად ამგვარი მიდგომისა, რუსული სამხედრო მანქანა იგივეს აკეთებდა თავად იმ დაპყრობილი კავკასიის ქრისტიანი ხალხების წინააღმდეგ, რომელთა დაცვის დეკლარირებით ებრძოდა მუსლიმან კავკასიელებს. ამ მიმართულებით, რუს მთავარმართებელთა შორის ყველაზე სასტიკი ალექსი ერმოლოვის სამხედრო პოლიტიკა იყო.

ალექსი პეტრეს ძე ერმოლოვი (1777-1861) მოსკოვში, არისტოკრატიულ ოჯახში დაიბადა და, მაშინდელი ტრადიციის მიხედვით, ახალგაზრდობიდანვე სამხედრო კარიერას შეუდგა. მისი მტკიცე ხასიათი, შეუპოვრობა და გამორჩეული საბრძოლო წარმატებები იმპერიული სულისკვეთების რუსულ საზოგადოებას იმედს აძლევდა, რომ კავკასიაში სწორედ ერმოლოვი დაამყარებდა სრულ წესრიგს, ალაგმავდა ანტირუსულ გამოსვლებს, რომელთა შორის ქართველი ხალხის აჯანყებებს არცთუ პატარა ადგილი ეჭირა. მათი აზრით, სასტიკი ერმოლოვი ჩაანყნარებდა აქაურ შფოთს და საბოლოოდ დაუმორჩილებდა რუსეთს კავკასიის რეგიონს. რუსული კულტურის თვალსაჩინო წარმომადგენლები (პუშკინი, პოეტი დომონტოვიჩი და სხვა) დიდ იმედს ამყარებდნენ „მთიელთა რისხვაზე“. ერმოლოვმაც ამ „იმედების“ გამართლება პირველი ნაბიჯებიდანვე სცადა.

1816 წლის 18 ოქტომბერს, როდესაც ინფანტერიის გენერალმა ნიკოლაი რტიშჩევმა დატოვა თბილისი, ერმოლოვმა ჩაიბარა საქართველოს ცალკეული კორპუსისა და კავკასიისა და ასტრახანის გუბერნიების სამოქალაქო ნაწილის მეთაურობა. 1816 წლის 22 აგვისტოს ერმოლოვი ჩავიდა გეორგიევსკში, 5 ოქტომბერს – დარიალში, 10 ოქტომბერს ჩამოვიდა თბილისში.

გეორგიევსკიდან თბილისში გამომგზავრებულმა, მან ყურად-

ლება შეაჩერა ერთ ისეთ მოვლენაზე, რითაც ამდროინდელი რუსეთის სამხედრო წრეები არ ინტერესდებოდნენ. 1816 წლის 6 თებერვალს ყიზლარის გზაზე, კაზიურტთან საქართველოში დაბანაკებული გრენადერთა პოლკის მაიორი, კოტლიარევსკის გამორჩეული მოწაფე პავლე შვეცოვი აიყვანეს ტყვედ. ის შვებულებაში იყო და თავისიანების მოსანახულებლად რუსეთში ბრუნდებოდა. ყიზლარში მისი ძმა იყო პოლიცმეისტერი, მან გადანყვიტა აქ შევლა და ძმის მონახულება, თუმცა ჩასაფრებულმა ჩეჩნებმა თავის ორ დენშიკთან ერთად დაატყვევეს. ჩეჩნები მასში ფულს ითხოვდნენ, ზოგადად, ამგვარი დამოკიდებულება – რუსი ჯარისკაცების ტყვედ აყვანა და გამოსასყიდის მოთხოვნა – გავრცელებული მოვლენა იყო მე-19 საუკუნის დასაწყისში. ერმოლოვმა იცოდა, რომ ამგვარ შემთხვევათა დაუსჯელობა და აულაგმავობა, სახელს უტეხდა რუსულ არმიას კავკასიაში და მისი ძლიერების ლეგენდას ამცრობდა. ამიტომ, ყველა შემთხვევას გულდაგულ სწავლობდა და პრინციპულად პასუხობდა. აქაც თავისი გაიტანა, შვეცოვი ისე გაანთავისუფლებინა, არც არაფერი გადაიხადა და, პირიქით, უხუცესები დაიბარა და შეაშინა: თუ კიდევ განმეორდებოდა ამგვარი რამ, სასტიკად იძიებდა შურს მათ ხალხზე.

ერმოლოვის მითითებით, რუსეთის წარმოგზავნილები მცხეთიდან მტკვრის მარცხენა ნაპირზე გადავიდნენ და ჩუმად შემოვიდნენ თბილისში, მაშინ, როდესაც მარჯვენა ნაპირზე ოფიციალურად ელოდებოდნენ. ახალი მთავარმართებელი ყველას რიგითი მოგზაური ჩინოვნიკი ეგონა. ამით ერმოლოვმა აჩვენა საკუთარი ხასიათი: დამოუკიდებლობა და სხვების აზრისადმი ნაკლები ანგარიშის განწევის სურვილი.

ალექსი ერმოლოვმა უარყო თავის წინამორბედთაგან დამკვიდრებული კავკასიის ადგილობრივ ხელისუფალთა მოქრთამვა-მოსყიდვის მეთოდი (რისი ბოლომდე ალაგმვა არ დასცალდა პავლე ციციანოვს) და იარაღის ძალით შეუდგა დასახული მიზნის შესრულებას. მან ერთი მეორის მიყოლებით გააუქმა სახანოები და დაიწყო ომი ჩრდილოეთ კავკასიის დასამორჩილებლად. იგი მიხეილ ვორონცოვს სწერდა: „ეს ხალხი ღირსი არ არის ალექსანდრე I-ის სათნო მმართველობისა, მას რკინის კვერთხი ესაჭიროება, ... უდიდესი გმირობაა საჭირო, იღვწოდე ისეთი ხალხის სასარგებლოდ, რომლის დამახასიათებელი თვისებაა უმადურობა და რომელსაც რუსეთისადმი მიკუთვნება ბედნიერებად არ ეჩვენება, რომელსაც მრავალჯერ უღალატია მისთვის და კიდევ მზად არის უღალატოს.“ [2, 36]

თბილისში ჩამოსული ერმოლოვი დაუყოვნებლივ შეუდგა სპარსეთში გასამგზავრებლად მზადებას. მან წინდანინ იცოდა, რომ საუბარი იქნებოდა ყარაბაღის სახანოს ნაწილის სპარსეთისთვის დათმობაზე. ამისთვის გადანყვიტა დაეთვალაიერებინა აღნიშნული სასაზღვრო რეგიონი.

ერმოლოვს, რომელიც თავისი სწორხაზოვანი, ხისტი პოლიტიკის ერთგული იყო, არ უნდოდა დაეშვა, რომ ხანებს კვლავ გაეგრძელებინათ რუსეთისათვის არახელსაყრელი ერთგულების თამაში, მითუმეტეს, რომ ხანების დესპოტიზმს, მისი აზრით, არავითარი სარგებელი არ მოჰქონდა მათი სამფლობელოებისთვის, მხოლოდ ამუხრუჭებდა მათ მშვიდობიან განვითარებას. სპარსეთში გამგზავრებამდე სახანოების ზერელე დათვალაიერებამაც კი საბოლოოდ დაარწმუნა იგი სახანო ხელისუფლების გამოუხადეგრობაში და გაუჩინა სურვილი, რაც შეიძლება სწრაფად მოეშორებინა მართვის ეს ფორმა. ეს გადანყვიტა იმდენად მტკიცე იყო, რომ არანაირ ყოყმანს არ დაუშვებდა. „ მე არ მოვითხოვ ამ საგანზე ნებართვას, – წერდა ერმოლოვი ხელმწიფეს 1817 წლის თებერვალში – ჩემი მოვალეობები ხსნიან თქვენი უდიდებულესობის ზრუნვას თქვენი უმაღლესი იმპერიის ხალხების კეთილდღეობაზე. ჩემი წესებია – არ მოვიწვიო ჩემი ხელმწიფის ხელისუფლება იქ, სადაც მას სიკეთის მოტანა არ შეუძლია. დასჯის აუცილებლობას კანონის მიხედვით წარმოგიდგენთ. სპარსეთიდან დაბრუნების შემდეგ“...[13, 12].

მან ჯერ შექის სახანოს შეუტია და შეუერთა იმპერიას. წელიწადიც არ იყო გასული, როდესაც ასევე გადანყდა მისი მეზობელი, შირვანის სახანოს ბედიც. იმ დროს მას მხცოვანი ხანი, მუსტაფა მართავდა. ქედმაღალ და უკარება ხანს, ციციანოვის შემდეგ, არცერთი რუსი მთავარმართებლის ხილვა არ უნდოდა, თუმცა ერმოლოვის შესახვედრად ის მაინც გამოვიდა. შეხვედრა შედგა 1816 წლის ოთხ დეკემბერს, სოფელ ზადრობში. ერმოლოვი ირონიულად წერდა, „ჩემს მიმართ ხანი შემწყნარებლურად მოიქცა და ძალიან გაკვირვებული დარჩა, რომ მხოლოდ ხუთკაციანი ამაღა მახლდა, როდესაც ის მრავალრიცხოვან ცხენოსან თანმხლებთან ერთად მოვიდა. მაშინვე გამაფრთხილა, რომ ყველას არ შეიძლება ასე ვენდო და ისიც დაამატა, რომ თავის დროზე ციციანოვიც ასე გააფრთხილა... ხანმა ვერ გაიაზრა, რა განსხვავებაა ჩემსა და ციციანოვს შორის. ის თავის მართლაცდა დიდებული საქმეებით მათთვის საშიში იყო, მე კი სულ ახლახან ჩამოვედი, არც კი მიცნობენ [13, 136]. ამით ერმოლო-

ვი ციციანოვზე მალლაც (არ მიცნობენ, თორემ მასზე საშიში ვარო) იყენებდა თავს და ამ აზრს, პირდაპირ არა, მაგრამ ირიბად მაინც უმხელდა იმპერატორს.

1817 წლის იანვარში სპარსეთში გაგზავნილი წერილის პასუხი დაბრუნდა, რომელშიც გამოითქვა თანხმობა მისი შაჰთან შეხვედრის თაობაზე.

ალექსი ერმოლოვი შაჰთან შესახვედრად გაემართა და 1817 წლის მაისის დასაწყისში ჯერ ერევნის სახანოში, შემდეგ კი ნახჭევანში გადავიდა, 1817 წლის 19 აპრილს უკვე თავრიზში იმყოფებოდა. შაჰი მასთან შეხვედრას არ ჩქარობდა და ერომოლოვის პიროვნების გასაცნობად მისი მინისტრი მირზა-აბდულ-ვაჰაბი მიუგზავნა. ერმოლოვმა შუამავალთან ურთიერთობაზე უარი თქვა, რადგანაც თვლიდა, რომ მასთან სახელმწიფო საიდუმლო საქმეების განხილვა არ შეესაბამებოდა დიპლომატიურ ნორმებს. მინისტრი მაინც არ იშლიდა საუბარს და მეთოდურად უხსნიდა, თუ რამხელა ძალის პატრონი და როგორი ძლიერი იყო სპარსეთი და რომ მისი ინტერესის სფეროს საქართველო წარმოადგენდა, რაზეც, როგორც რუსი ისტორიკოსები წერენ, თავად ერმოლოვი გაოგნებული დარჩა, რადგანაც რუსეთს სპარსეთისთვის, იმპერიის საზღვრისპირა რაიმე ნაწილის დათმობა ჰქონდა განზრახული და საქართველო ამ გეგმაში არ შედიოდა.

ერმოლოვსა და მირზა-აბდულ-ვაჰაბს შორის კამათი უკანასკნელის მარცხით დასრულდა, რადგანაც გადაღლილი მინისტრი ბოლოს უკვე თალიშის სახანოს იმ ნაწილის დაბრუნებას ითხოვდა, რომელიც რუსეთის ტერიტორიაზე იყო დარჩენილი. რუსმა დიპლომატმა არც ის ნაწილი გაიმეტა და კვლავინდებურად თავისი პრინციპების ერთგული დარჩა.

ფათალი-შაჰთან აუდიენცია 1817 წლის 31 ივლისს დაიწყო. ერმოლოვი გაფრთხილებული იყო, რომ სპარსეთის წარმომადგენლების სიტყვიერ დაპირებას ფასი არ ჰქონდა და ამიტომ გადაწყვიტა ყოველი ურთიერთობა წერილობით გაეფორმებინა. შეხვედრები ჰქონდა სპარსეთის სხვადასხვა მოხელესთან, აბას-მირზასთან და სხვებთან. საბოლოოდ ერმოლოვმა არ დათმო რუსეთის მიერ შემოერთებული მიწები და ოფიციალურად დადგინდა რუსეთსა და სპარსეთის იმპერიებს შორის საზღვარი.

ერმოლოვის სპარსეთის ვოიაჟი 1817 წლის სექტემბრის ბოლომდე გაგრძელდა და იგი, ნახჭევანის გავლით, 10 ოქტომბერს დაბრუნდა თბილისში. სპარსეთიდან დაბრუნებულ ერმოლოვს მიენიჭა

ინფანტერიის გენერლის ჩინი. ეს ერმოლოვისთვის წარმატება იყო, რამაც გაათამამა გენერალი და სასტიკი მეთოდებით შეუტია კავკასიის ხალხებს. დაიწყო დიდი კავკასიური ომი, რომელმაც არა მარტოს, არამედ ბევრი სხვა რუსი მმართველი და სამხედრო პირი შეინირა.

1818 წლის ოქტომბერში ერმოლოვის ბრძანებითა და გენერალ-მაიორ ანდრეი პესტელის მეთაურობით აღებული იქნა კარაკაიტის ოლქის ქალაქი ბატლი. 13 ოქტომბერს გენერალ-ლეიტენანტი ტარკის შამხალი (შამხალ ტარკოვსკი) იტყობინებოდა, რომ მისი მოსახლეობის უმრავლესობა აღელდა და შეუერთდა მთიელებს. ერმოლოვი ჯარით დაიძრა დაღესტნისკენ და 31 ოქტომბერს მდინარე ყოისუ გადალახა, 3 ნოემბერს ქალაქ ტარკში რუსეთის ჯარის ნაწილი განადგურებული დახვდა, როგორც იტყობინებოდნენ, მთიელთა ოდენობა 20 ათასს აჭარბებდა, რომელთაც წინამძღოლობდა გენერალ-მაიორი სულთან-ახმედ-ხან ავარელი და მისი ძმა ჰასან-ხან-ბეგ ჯანგუთელი.

1818 წლის 12-15 ნოემბერს ერმოლოვმა მოაწყო ექსპედიცია ჯანგუთაის ასაღებად, რომელიც მალევე დაიმორჩილა, ხოლო სოფელი პატარა ჯანგუთაი გადაწვეს. ავარელი ხანი და აკუშელები მთებში გაიხიზნენ. ასე აღადგინეს წესრიგი საშამხლოში. 19 ნოემბერს აჯანყების წამქეზებლები სიკვდილით დასაჯეს. ერმოლოვი დაბრუნდა თბილისში.

1819 წლის იანვარ-მარტში დაღესტანი კვლავ მძვინვარებდა, სურხაი-ხანი განაწყობდა მთიელებს, მათ შორის აკუშელებს, ყველაზე მეომარ ხალხს, რუსეთის საწინააღმდეგოდ.

იმ კავკასიელ მეთაურებს შორის, რომლებიც რუსეთის კავკასიურ დამპყრობლურ პოლიტიკას ებრძოდნენ და თავგანწირვით ცდილობდნენ დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას, სურხაი-ხანი ერთ-ერთი გამორჩეული ფიგურა იყო. მისი მმართველობის დროს ყაზიყუმუხი აქტიურ წინააღმდეგობას უწევდა რუსეთის დამპყრობლურ პოლიტიკას კავკასიაში.

დაღესტნელი ისტორიკოსი ალი კაიაევი წერს, რომ იგი იყო ყურანის საუკეთესო მცოდნე და მეჩეთების რესტავრატორ-მშენებელი, უდიდესი გავლენა ჰქონდა თავის ხალხზე. [3, 198] .

სურხაი-ხანის ქალიშვილები დაქორწინდნენ შირვანის ხანსა და ელისუს სულთანზე, რაც მის პოლიტიკურ გავლენებს აძლიერებდა. ოფიცერი და მისი ახლო ნაცნობი – ვან გალენი სურხაი-ხანს ასე

ახასიათებდა: ის იყო მრავალი ღირსებით აღჭურვილი ადამიანი, გარეგნობით მაღალი და გამომეტყველებით მკაცრი სახისა, განსაკუთრებით ასაკში. მთის ხალხში მას აფასებდნენ გამორჩეული განათლებისა და მუსულმანური სულის გამო, ხოლო ძველი გვარიშვილობითა და მთელს დაღესტანში დიდი კავშირებით პატივისცემა ჰქონდა ყველა მეზობელ ხალხში [4, 213].

სურხაი-ხანი მონაწილეობდა ციციანოვის დროს, 1803 წელს ალაზანთან გამართულ ბრძოლაშიც. ის მაშინ 3 ათასი დაღესტნელით გადმოვიდა ალაზანზე და თავს დაესხა ყაბარდოს ბატალიონის თბილისის პოლკს, რომელსაც გენერალი გულიაკოვი სარდლობდა და სადაც რუსის ჯარმა დიდი მსხვერპლი ნახა, მათ შორის თავად გულიაკოვიც დაიღუპა.

ერმოლოვის დროს სურხაი-ხანის გავლენა კიდევ უფრო გაიზარდა რუსეთის მხრიდან კავკასიის ხალხებზე ახალი შეტევების გამო. სურხაი-ხანმა დროებით შესძლო როგორც დაღესტნელების, ასევე მეზობელი მთიელების დარაზმვა და რუსეთის ძლიერი ჯარებისთვის წინააღმდეგობის განწევა.

1818 წელს ყაზი-ყუმუხმა, დაღესტანმა, მეხტუჰამ, ტაბასარანმა და აკუჰამ ურთიერთშორის ხელშეკრულება გააფორმეს რუსეთის (ერმოლოვის) წინააღმდეგ.

1819 წლის აგვისტოში ერმოლოვმა დაღესტნის მთიელთა შემოტევა მოიგერია და გადავიდა შეტევაზე. 15 სექტემბერს დონის ჯარებმა გენერალ-მაიორ ვასილი სისოევის მეთაურობით შტურმით დაიკავეს სოფელი დადაიან-იურტი. უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე იბრძოდნენ ქალები და ბავშვებიც. 1 დეკემბერს ჩამოწვა დიდი თოვლი ტარკში, რის გამოც გაჭირდა საარტილერიო ქვემეხების გამოყენება. მთაში არსებული რუსეთის ჯარი ერთად შეგროვდა და 19 დეკემბერს დაიწყო მთიელთა შემოტევის მოგერიება. რუსულმა არტილერიამ გაანადგურა კავკასიელ მთიელთა ჯარი. გაქცეულ მეომრებს დაადევნეს კაზაკ ცხენოსანთა რაზმი და 20 დეკემბერს აიღეს ქალაქი აკუჰმა. 21 დეკემბერს ერმოლოვმა მოიწვია უხუცესები და დაადებინა რუსეთის ერთგულების ფიცი, ხოლო ქალაქის ყადი აიყვანა სახელმწიფო სამსახურში და დაუწესა ჯამაგირი.

1820 წლის 23 მარტს მთავარმართებელი დაბრუნდა თბილისში. ერმოლოვს ეგონა, რომ კავკასიელი მთიელები დაშინდებოდნენ და ამ დროიდან მათი წინააღმდეგობა შეწყდებოდა. მაგრამ ასე არ მოხდა: კავკასიის დაწყებული ომი კიდევ დიდხანს გაგრძელდებოდა და

რეგიონის დაკარგვის საფრთხეც კიდევ უფრო მეტად დააფიქრებდა იმპერიულ მმართველობას.

დალესტინიდან დაბრუნებულ ერმოლოვს იმერეთში აჯანყების ახალი ტალღა დახვდა. საქართველოს ეგზარქოსმა თეოფილაქტემ, რომელიც საეკლესიო ქონების აღწერით იყო დაკავებული, ძლივს გამოაღწია იმერეთიდან. აჯანყებაში მონაწილეობდნენ დიდგვაროვანი წრის წარმომადგენლებიც.

აჯანყება გაგრძელება იყო იმ დიდი ანტირუსული ბრძოლისა, რაც რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის პირველი წლებიდანვე დაიწყო.

ქართველი ხალხი ვერ შეეგუა დამოუკიდებლობის დაკარგვას და რუსულ მმართველობას. ყველაზე დიდი გულისტკივილი საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიისთვის 1811 წელს ავტოკეფალიის წართმევამ გამოიწვია. პირველი ქართველი ეგზარქოსი ვარლამ ერისთავი 1818 წელს ხელისუფლებამ რუსეთში გაიწვია და მის ადგილზე საქართველოს ეგზარქოსად რიაზანის ეპისკოპოსი თეოფილაქტე რუსანოვი დანიშნა.

ეგზარქოსმა თეოფილაქტემ სცადა საეკლესიო მმართველობის გარდაქმნა, გადანყვიტა საეკლესიო ქონების ხაზინისათვის გადაცემა, ეპარქიების მინიმუმამდე შემცირება, დაანესა რუსული წირვალოცვა, რასაც ქართველი ხალხის აღშფოთება მოჰყვა. იმერეთის 12 ეპარქიიდან თეოფილაქტემ მხოლოდ სამი დატოვა: იმერეთში, გურიასა და სამეგრელოში. ახალ საეკლესიო პოლიტიკას აქტიურად დაუპირისპირდა როგორც დასავლეთ საქართველოს სასულიერო, ასევე საერო წოდება. იმერეთიდან დაწყებულმა უკმაყოფილებამ საერთო-სახალხო აჯანყების სახე მიიღო. რუსი სახელმწიფო მოხელეები და საეკლესიო წრეები დარწმუნებულები იყვნენ, რომ ქართული მოსახლეობა ძალისმიერი მეთოდებით იმდენად მოათვინიერეს, რომ ახლა ყველა რუსული „რეფორმა“ უმტკივნეულოდ ჩაივლიდა. ამ განზრახვით იყო შთაგონებული ეგზარქოსი თეოფილაქტე (რუსანოვი), რომელმაც უხეშად დაიწყო დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის რუსულ ყაიდაზე რეფორმირება. ეგზარქოსი თეოფილაქტეს ვერაფრით წარმოედგინა, რომ უზარმაზარ იმპერიას ეს მცირერიცხოვანი ხალხი რაიმე წინააღმდეგობას გაუწევდა. თანდათან, მოსახლეობის უკმაყოფილებამ იმატა და ფართომასშტაბიანი აჯანყების ფორმა მიიღო. იმერეთის გარდა, მასში ჩაება რაჭის და გურიის მოსახლეობა და ნაწილობრივ სამეგრელო. მოსახლეობის ყველა ფენა გაერთიანდა „სა-

ეკლესიო ძალადობის“ წინააღმდეგ. სხვადასხვა ადგილზე მოსახლეობა თავყრილობაზე იკრიბებოდა და ხშირად, შეკრებილთა რიცხვი 2000-ს აღწარბებდა. ზოგიერთი ცნობით, გაიგზავნა მოწვევა, აჯანყებულებისთვის ალექსანდრე ბატონიშვილს ეხელმძღვანელა, მაგრამ მან ვერ შესძლო (თუ არ მოინდომა) იმერეთში გადასულიყო.

მაშინ აჯანყებულებმა თავის მეფედ გამოაცხადეს ივანე აბაშიძე, რომელიც დედის მხრიდან სოლომონ I-ის შვილიშვილი იყო [5, 85].

აბაშიძე გარკვეულ სიმტიკიცეს ვერ იჩენდა და რუსებთანაც მიმონერას აწარმოებდა. ქართველი თავადების დაპირისპირებასა და ორჭოფობას იმპერიული რეჟიმი საუკეთესოდ იყენებდა, თუმცა ხალხის დიდი ნაწილი თავდადებით იბრძოდა ეროვნული ინტერესების დასაცავად [6, 233].

ეგზარქოსი თეოფილაქტე შეშინდა და ქუთაისიდან თბილისში გაემგზავრა. დაცვის სახით მას 300 რიგითი, ათობით ოფიცერი და 2 ზარბაზანი მიაცილებდა. თავდაპირველი მღელვარება თითქოს ჩაცხრა, მაგრამ მას შემდეგ, რაც იმერეთში თავი მოიყარა რუსული ჯარის დიდმა რაოდენობამ, ხოლო იმერეთის მმართველი გენერალი კურნატოვსკი შეცვალა პოლკოვნიკმა პუზირევსკიმ (1820 წ. თებერვალი), მდგომარეობა ისევ დაიძაბა. ახლა უკვე რუსული სამხედრო მანქანა გადავიდა შეტევაზე. პირველ რიგში, გადანყდა დაეპატიმრებინათ ივანე აბაშიძე და ორი მღვდელმთავარი: დოსითეოს ქუთათელი (რომელიც ფაქტობრივად, აფხაზეთ-იმერეთის კათოლიკოსის მოვალეობას ასრულებდა) და ექვთიმე გენათელი. ეს უკანასკნელი, როგორც შემდეგ თავის მოგონებებში მთავარმართველი ერმოლოვი იგონებდა, მხოლოდ იმიტომ შეიპყრეს და მიუსაჯვეს გადასახლება, რომ „სათანადო პატივს არ სცემდა“ თეოფილაქტეს [6, 74].

ერმოლოვის მოადგილე მთავარმართველის პოსტზე ველიამინოვი, იმერეთის მმართველ პუზირევსკის სწერდა: „ამბობენ, რომ ყველაზე რთულია შევიპყრათ ქუთათელი და თავადი ივანე აბაშიძე; მოიფიქრეთ რამე, რომ ეს ვაჟბატონები არ გაგვეპარონ, თუ შეუძლებელია მათი ცოცხლად შეპყრობა, მაშინ გაანადგურეთ“ [7, 576].

მართლაც, 1820 წ. 4 მარტს აჯანყების ყველა მოთავე (ივანე აბაშიძის გარდა) დააპატიმრეს. ამასთან, როგორც ამ ოპერაციის მონაწილე რუსი ოფიცერი ი. დუბეცკი იგონებდა: „ერთი მათგანის (იგულისხმება ქუთათელი მიტროპოლიტი) შეპყრობის დროს, მისი წინააღმდეგობის გამო, გამოყენებულ იქნა კონდახები და ხიშტები, ასე რომ არქიელი დასისხლიანებული და ნაცემი, ძალით იქნა დასმული

თავის ცხენზე“[8].

მაგრამ რუსი სამხედროები ამას არ დასჯერდნენ. ორივე მღვდელმთავარს ჩამოაცვეს ტომრები და ცხენებზე დასმულები თოკებით მიაბეს. ისინი ასე უნდა გაეყვანათ სამხედრო გზით რუსეთში. ასეთ მოპყრობას, მოხუცებულმა და დაუნდობლად ნაცემმა მიტროპოლიტმა დოსითეოსმა ვერ გაუძლო და გზაში, სურამთან გარდაიცვალა. ამის მიუხედავად, მისი გვამი ანანურამდე ატარეს და იქ დამარხეს [9, 930-934].

რაც შეეხება გენათელს, ის რუსეთში ჩაიყვანეს. შთაბეჭდილების მოსახდენად, იგი იმპერატორსაც წარუდგინეს, მაგრამ როგორც ჩანს, გენათელმა არ გამოიჩინა სათანადო მოწინება და არ გამოხატა „მონანიება“, რის გამოც მიტროპოლიტი პეტერბურგიდან რამდენიმე ასეული კილომეტრის დაშორებით სვირსკის მონასტერში გამოკეტეს, სადაც 1822 წ. აპრილში გარდაიცვალა [10, 755]. (2005 წელს ექვთიმე გენათელის ნეშტი საქართველოში გადმოასვენეს და გელათის მონასტრის ღვთისმშობლის ტაძარში დაკრძალეს).

ამის შემდეგ აჯანყება შენელდა, მაგრამ მთავრობამ შეცდომა დაუშვა, ხალხს „ცოდვის მონანიება“ და იმპერატორის ერთგულებაზე დაფიცება მოთხოვა. ამან გააღიზიანა დაწყნარებული მოსახლეობა და აჯანყება განახლდა. აჯანყებულებმა სცადეს ქუთაისის დაკავება, მაგრამ რუსულმა ჯარმა ქალაქის ყველა შესასვლელი ჩაკეტა. აჯანყება ახალი ძალით გაჩაღდა რაჭაში, გურიასა და სამეგრელოს ნაწილში.

რაჭაში შეიკრიბა საზოგადოების ფართომასშტაბიანი ყრილობა, რომელმაც მიიღო სპეციალური მიმართვა: ეგზარქოს თეოფილაქტესა და მის ხელქვეითებს განზრახული აქვთ ბევრი ჩვენი წმინდა ეკლესია დახურონ და დაანგრიონ, წმინდანების ნაწილები და ჯვრები ჩამოგვართვან, ჩვენთვის მლოცველი ეპისკოპოსები და მღვდლები წაგვართვან, საშუალებას გვისპობენ – ვადიდოთ ქრისტე. აგარიანთა ბატონობის დროსაც არ მოუყენებიათ ჩვენთვის ასეთი შეურაცხყოფაო... რუსული ხელისუფლებისგან ისინი ითხოვდნენ თეოფილაქტე რუსანოვის გადანყვეტილების შეჩერებას, ქართველი ხალხის საეკლესიო ტრადიციების პატივისცემას.

რაჭაში საეკლესიო რეფორმის ჩასატარებლად გამოგზავნილი მოხელეები არ მიიღეს, გზები ჩახერგეს, მოითხოვეს ეგზარქოს რუსანოვის იმერეთიდან გაძევება. რაჭის ოკრუგის უფროსი – მაიორი ცაცკა თავისი სამხედრო რაზმით კვარას ციხეში ჩაიკეტა და გარეთ

გამოსვლას ვერ ბედავდა.

აჯანყებულებმა ფიცი დადეს საერთო და შეთანხმებულ მოქმედებაზე. მღელვარება გურიასა და ნაწილობრივ სამეგრელოსაც მოედო.

გურიაში გლეხთა წინააღმდეგობას სათავეში ჩაუდგა მეფედ შერაცხული ივანე აბაშიძე. მას ცოლად მამია გურიელის ასული ჰყავდა, მაგრამ არა მასთან (ის რუსეთის ერთგული იყო), არამედ მის ბიძასთან— ქაიხოსრო გურიელთან დაიდო ბინა. ქაიხოსრო გურიელი აჯანყებულებს თანაუგრძნობდა და ეხმარებოდა. გენერალი პუზირევსკი, რომელიც აგრესიულობის და უხეში ძალის დიდი მოტრფიალე იყო, დამშვიდებული გაემართა გურიაში ეროვნული მოძრაობის მოთავეთა (მათ შორის ქაიხოსრო გურიელის) „შესაპყრობად და ამოსაძირკვად“. პირველივე შემხვედრ წვრილ აზნაურ ბოლქვაძეს მან მათრახი გადაუჭირა და ლანძღვა-გინებით მოითხოვა ქაიხოსრო გურიელის ადგილსამყოფელის ჩვენება. ასეთ ქცევას მიუჩვეველმა ბოლქვაძემ, ადგილზე მოკლა გენ. პუზირევსკი [7, 672].

აჯანყებულმა გურულებმა მდ. ბუჟუთან მთლიანად ამონყვიტეს პოდპოლკოვნიკ ზგორელსკის რაზმი, მოსპეს ჩოხატაურში მყოფო ჯარიც. ამასობაში, იმერეთში კვლავ დაიძაბა სიტუაცია. იქ ივანე აბაშიძის ნაცვლად, ახალ მეფედ გამოახადეს ვახტანგ ბატონიშვილი, იმერეთის მეფე დავით II-ის უკანონო ვაჟის – როსტომის შვილი. რუსეთის ერთგული სამეგრელოს მთავარი იმერეთის საზღვარზე დადგა, რათა იქიდან არ გადმოეშვა აჯანყებულები [7, 672].

გურიელი ვერ ბედავდა აჯანყებულთა წინააღმდეგ აქტიურ მოქმედებას, მთავარმართებელი ერმოლოვი კი მას არწმუნებდა, რომ მისთვის ქაიხოსროს ტახტის წართმევა სურდა (მთავარი ტახტის წართმევი თავად იყო, რაც 1828 წელს გურიის სამთავროს გაუქმებით გამოიხატა) [7, 675].

ერმოლოვმა და მისმა მოადგილემ, გენერალმა ველიამინოვმა სასტიკი სადამსჯელო ღონისძიებები გაატარეს დასავლეთ საქართველოში. ეს იყო ზუსტად ის ქმედებები, რასაც რუსი დამპყრობლები კავკასიის მუსულმანი მოსახლეობის წინააღმდეგ ატარებდნენ: ხოცავდნენ აჯანყების მეთაურებს, წვავდნენ სახლებსა და ძირფესვიანად თხრიდნენ ბალ-ვენახებს. აჯანყებულთა მცირეწლოვან შვილებს ან რუსეთის სამხედრო სასწავლებლებში გზავნიდნენ, ან მონასტრებში.

რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის – ნესელროდესადმი მი-

წერილ წერილში ერმოლოვი დასავლეთ საქართველოს მთავრებს იხსენიებდა, როგორც „ფეოდალური სიმახინჯის ნაშვირებს“, რომელთა თვითნებობას ზღუდავდა რუსეთი [7, 652].

ასეთი ცნობიერების ადამიანი ატყუებდა მის მომხრე მთავრებსა და თავადებს და დრომდე იყენებდა მათ რუსული იმპერიული პოლიტიკის გატარებაში.

რუსულმა ხელისუფლებამ თბილისიდან გამოაგზავნა იმერეთის ახალი მმართველი პოლკოვნიკი გორჩაკოვი. ჯარის ახალ ნაწილთან ერთად ქუთაისის მმართველი პირველად გაემართა რაჭისკენ და იქ ცეცხლითა და მახვილით გაუსწორდა აჯანყებულებს: თავადებსაც და გლეხებსაც. გარდა იმისა, რომ ბრძოლებში უამრავი ადამიანი იღუპებოდა, ტრაგედია ისიც იყო, რომ რუსი სამხედროების ნაქეზებით თანამოძმენი ერთმანეთს მტრად უხდებოდნენ. ეს იწვევდა ერის გათიშვასა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დასუსტებას.

გურიასა და სამეგრელოში გაჩაღებულმა ბრძოლებმა იმერეთში აჯანყების ახალი აზვირთება გამოიწვია. 1820 წლის ზაფხულში გურიიდან გადმოვიდა ივანე აბაშიძე და სათავეში ჩაუდგა ბრძოლას. მდინარე ჩოლაბურთან მან მთლიანად გაანადგურა კაზაკების სადარაჯო პუნქტი და რუსულ ჯარს აღმოსავლეთ საქართველოსთან დაკავშირების საშუალება მოუსპო. მიუხედავად ამისა, გენერალმა ველიამინოვმა მაინც შესძლო დასავლეთ საქართველოში დიდი ჯარის შეყვანა და მოსახლეობის წინააღმდეგ სასტიკი რეპრესიების გატარება. ამის შემდეგ მან რაჭაში გაგზავნა 2000 კარგად შეიარაღებული რაზმი. აჯანყებულმა რაჭველებმა იაშვილის მეთაურობით, კვარას ციხესთან მათ დიდი წინააღმდეგობაც გაუწიეს, თუმცა საბოლოოდ უკან დაიხიეს [11, 350-357].

რუსების მიერ დაპატიმრებულმა აჯანყების ერთ-ერთმა წინამძღოლმა – ლომკაც ლეჟავამ, რომელსაც ერმოლოვის სახელით ჩამოხრჩობა მიუსაჯეს, თავის გადარჩენის მიზნით გასცა აჯანყების გეგმა და დაასახელა მეთაურები. მან მიუთითა, რომ აჯანყების ქარტია ინახებოდა თავად გიორგი ნულუკიძის მამულში. რუსებმა ხელში ჩაიგდეს ეს დოკუმენტი. ნათელი გახდა, რომ აჯანყების მიზანს რუსების საქართველოდან განდევნა წარმოადგენდა. ქარტიაში ჩამოყალიბებული იყო აჯანყების გეგმა, მას ხელს აწერდნენ მეთაურები, რითაც რუსებს მათი მონახვა და დასჯა გაუადვილდათ. აჯანყების ბევრი მეთაური არმიამიც მსახურობდა და რუსები ვერ

წარმოიდგენდნენ მათ ღალატს. გიორგი წულუკიძეც რუსული ჯარის პოლკოვნიკი და წმინდა ანას ორდენის კავალერი იყო. ქარტიაში დასახლებულებმა არ იცოდნენ ლომკაც ლეჟავას დატყვევების ამბავი, რუსებმაც ხერხს მიმართეს: ქარტიაში დასახლებული ათი ადამიანი სამხედრო დავალების შესასრულებლად გამოიძახეს. მოსვლისთანავე რუსებმა ისინი ალყაში მოაქციეს და შეპყრობა დაუპირეს. იმერელი თავადები ყველაფერს მიხვდნენ. ლევან წულუკიძე ეკვეთა მტერს, მაგრამ ის და მისი ორი თანამებრძოლი ადგილზევე მოკლეს, დანარჩენი დაჭრილები დაატყვევეს [12, 283-286].

რუსი გენერლები იმერეთის მმართველის – გორჩაკოვის მეთაურობით დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის დიდ ნაწილს სასტიკად გაუსწორდნენ: მათ დაარბიეს რაჭა, ცეცხლს მისცეს სოფლები, დაანგრეს ციხე-სიმაგრეები, დააპატიმრეს უამრავი ადამიანი, მოსახლეობას წაართვეს იარაღი. ხანისწყალთან ბრძოლაში რუსებმა სცადეს იმერეთის მეფედ გამოცხადებული ივანე აბაშიძის დატყვევება. რამდენიმე შეტაკების შემდეგ ივანე აბაშიძემ უკან დაიხია და ახალციხეში მოახერხა გადასვლა, სადაც მკვლელი მიუგზავნეს და მოკლეს. რაც შეეხება გურიას, ველიამინოვმა 3200 ჯარისკაცით შეუტია შემოქმედის ციხეს, სადაც აჯანყებულ გურულთა მთავარი ნაწილი იდგა. ქართველები უთანასწორო ბრძოლაში ჩაებნენ, მაგრამ საბოლოოდ დამარცხდნენ. როდესაც რუსები ციხეში შევიდნენ, მათ მხოლოდ 5 ცოცხალი ქართველი მეომარიღა დახვდათ და ისინიც ხიშტებზე წამოაგეს. შემდეგში ერმოლოვი თავის ჩანაწერებში ზედმინევნით და ხატოვნად აღწერდა გურიაში ჩატარებულ რუსულ რეპრესიებს. თავადები: გ. წულუკიძე, ერისთავები, აბაშიძეთა ორი წარმომადგენელი და იაშვილების ყველა თავკაცი, ციმბირში გააგზავნეს. რაჭის ანიოკების შემდეგ, გორჩაკოვი გურიაში გადავიდა. გურიაში რუსებმა მიწასთან გაასწორეს სოფ. შემოქმედი, რუსულმა ჯარმა აჩეხა ვენახები, მოთხარა ბალები და დანვა სახლები. მრავალი სოფელი ისე გადაწვეს, რომ ეს ადგილები ათეული წელი ველარ აღორძინდებოდა, „ამბოხებული სოფლები გავანადგურეთ და გადავბუგეთ, ბალები და ვენახები ძირებამდე ავჩეხეთ, მრავალი წლის შემდეგაც ვერ აღიდგენენ მოღალატენი პირვანდელ მდგომარეობას“, – ასე აღწერდა გურიაში ჩატარებულ რუსულ რეპრესიებს თავის ჩანაწერებში ალექსანდრე ერმოლოვი [13, 112].

აჯანყება დამარცხდა. გამოვლენილ მეთაურებსა და რიგით მონაწილეებს ციმბირში ან რუსეთის შიდა გუბერნიებში გადასახლე-

ბა მიესაჯათ. მათგან უდიდესმა ნაწილმა სამშობლოში დაბრუნება ვეღარ შესძლო. სამაგიეროდ, დაასაჩუქრეს გამცემ-მოღალატენი. [5, 119].

„სამშობლოს მოღალატე“ იმერელი თავადების შესახებ იმერეთის მმართველმა გორჩაკოვმა 1821 წლის 12 მარტს გამოაქვეყნა პროკლამაცია, რომელსაც ერთვოდა იმპერიის საზღვრებიდან გასაძევებელ პირთა სია. თუ ვინმე ქვეყანაში ნახავდა რომელიმე მათგანს, ცოცხალი ან მკვდარი უნდა მიეყვანა უფროსობასთან, რისთვისაც მიიღებდა გარკვეულ ანაზღაურებას [14, 4089].

თანდართულ სიაში სულ 27 კაცი იყო ჩამოთვლილი და ყველა მათგანი იმერეთის სამეფო ოჯახისა და ცნობილი თავადების წარმომადგენლები იყვნენ [15].

თავად ერმოლოვმა ამ დროს დასვა საკითხი კავკასიის სამთავროებისა და სახანოების გაუქმების შესახებ. ადრე გაფორმებული „სამფარველობო ხელშეკრულებები“ ამ დროს სცნეს „Уступками, Вырванными у царизма в дни его слабости“. ერმოლოვმა დაასაბუთა სამთავროთა ლიკვიდაციის აუცილებლობა [7, 630].

იმერეთში აჯანყების ჩაქრობის პარალელურად, ერმოლოვმა გადანყვიტა დაეჭირა სურხაი-ხანი, რომელიც ორგანიზატორი იყო დაღესტანში რუსეთის წინააღმდეგ წამოწყებული არაერთი აჯანყებისა. სურხაი-ხანი გაიქცა, მის მაგივრად კი ყაზი-ყუმუხის სახანო ასლან-ხანს გადასცეს. 1820 წლის 26 სექტემბერს შირვანის ხანმა გენერალ-ლეიტენანტმა მუსტაფა-ხანმა, რომელსაც მჭიდრო ურთიერთობები ჰქონდა სურხაი-ხანთან, თავს უშველა სპარსეთში გაქცევით. ერმოლოვმა უპატრონოდ დარჩენილი შირვანის სახანო გააუქმა და აიყვანა სახაზინო მართვაზე.

1822 წლის იანვარში ერმოლოვი ბრუნდება თბილისში, პეტერბურგში გატარებული ერთი წლის შემდეგ. სიტუაცია კავკასიის რეგიონში მეტ-ნაკლებად მშვიდი დახვდა, თუმცა, ეს მოჩვენებითი სიმშვიდე იყო. კავკასიის ხალხებში, მათ შორის აფხაზებში ხდებოდა პერიოდული აჯანყებები. შესაბამისად, ერმოლოვიც არ აყოვნებდა და მის მიერ წარგზავნილი სამხედრო პირები სამხედრო ძალით აგვარებდნენ ვითარებას.

1823 წელს ერმოლოვი ხელმძღვანელობდა სამხედრო მისიას დაღესტანში, ხოლო 1825 წელს იბრძოდა ჩეჩნებთან [16].

ალექსანდრე ერმოლოვის ყველა ბრძოლა კავკასიაში, მოქმედების სისტემა, რაც მან აქ დაწერა, იყო ძალადობრივზე ძალადობ-

რივი. ამის საილუსტრაციოდ ეს წყაროებიც გამოდგება: **1. ერმოლოვის ბრძანება გენერალ ველამინოვისადმი დასავლეთ საქართველოში 1819-1820 წლების აჯანყების საწინააღმდეგო ღონისძიებების შესახებ (30 მაისი, 1820 წელი):**

„ვუბრძანებ თქვენს აღმატებულებას, ყველას ვინც კი დაჭერილი იქნება აჯანყებულთა გუნდიდან, გაუსწორდეთ დანაშაულის ადგილზე, სასამართლოში მიეცემიან ისინიც, რომლებზედაც შეიძლება ეჭვის მიტანა და არ არის საკმარისი დამამტკიცებელი საბუთები... აჯანყებაში მონაწილეობის მისაღებად მოსახლეობის ყველა ნამქეზებელი ჩამოახრჩვეთ. ის სოფლები, რომელთა მოსახლეობა იარაღს მიმართავს, ძირიანად გაანადგურეთ.“ [7, 826]

2. მთავარმართებელ ერმოლოვის წერილიდან საქართველოს ეგზარქოსს თეოფილაქტეს მღვდელთმთავრების ქუთათელისა და გენათელის დაპატიმრების შესახებ: „საჭიროდ მიმაჩნია იმერეთიდან მიტროპოლიტების ქუთათელისა და გენათელის მოცილება. ვიცი, რომ ეს ზომა ხელახლა ააჯანყებს ხალხს. მიუხედავად ამისა, ვფიქრობ, რომ უკეთესია ეხლა შევუდგეთ ამას, ვიდრე შემდეგისთვის გადავდოთ, რადგან ზამთრის ამინდი, რომელიც ხელს უშლის აჯანყებულებს თავიანთი ოჯახები და რაზმები ტყეში დამალონ, ჩვენ გვაძლევს უკეთეს საშუალებას ისინი შეიარაღებული ძალით გავფანტოთ“ [7, 574]

რუსი გენერალი ერთნაირ მეთოდებს იყენებდა მუსულმანი და ქრისტიანი მოსახლეობის მიმართ. თუ ქართველების დასჯის შემდეგ იმპერატორს უპატაკებდა: „ამბოხებული სოფლები გავანადგურეთ და გადავბუგეთ, ბალები და ვენახები ძირფესვიანად ამოვადგეთ. მოლალატენი მრავალი წლის შემდეგაც ვერ აღიდგენენ პირვანდელ მდგომარეობას“, – იგივე პათოსი იყო მისი სახანოების წინააღმდეგ ლაშქრობების ანგარიშებშიც. სისასტიკე რუსული იმპერიის ერთი იარაღთაგანი იყო. რუსეთს უკანდასახევი გზა აღარ ჰქონდა, მას საბოლოოდ უნდა განემტკიცებინა ბატონობა კავკასიის ხალხებზე.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Г. Р. Филиппсон, Воспоминания, Москва, 1885.
2. М. Погодин, Алексѣй Петрович Ермолов, Москва, 1864.
3. Каяев Али. Шамхалы, Советский Дагестан. Махакчкала: Дагкнигоиздат, 1990.
4. А. Ахвердов, Описание Дагестана, 1804.
5. Н. Махарадзе, Восстание в Имеретии 1819-1820 гг., კრებულში: მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, თბილისი, 1942.
6. მ. დუმბაძე, დასავლეთ საქართველო XIX ს.-ის I ნახევარში, თბილისი, 1957.
7. Акты Собранные Кавказскою Археографическою Коммиссиею, т. VI, ч. I. Тифлисъ, 1874.
8. Дубецкий, 1895, 121. ქართული თარგმანი იხ. ჟურნალში: „მოამბე“, 1896, ნიგნი 9.
9. დ. გოგოლაძე, ბრძოლა ცარიზმის ბატონობის წინააღმდეგ XIX ს-ის პირველ ოცეულში, ნიგნში: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, IV, თბილისი, 1973.
- 10 В. А. Потто, Поход в Казии-Кумык в 1820 году, С-Петербург, 1899.
11. დ. ჭუმბურიძე, ვ. კიკნაძე, ხ. ქოქრაშვილი, ლ. სარალიძე, საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII–XXI საუკუნეებში (სამეცნიერო ლიტერატურის და დოკუმენტების მიხედვით), ნიგნი I, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2016.
12. მ. ხომერიკი, 1819-1820 წლების აჯანყება და იმერეთის ბაგრატიონები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2012.
13. – Записки Ал. П. Ермолова 1798-1828 гг., Журнал посольства в Персию, Читения в Императорском Обществе Древностей Российских при Московском университете, кн. II, Москва, 1863.
14. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 2, ან. 1, საქმე 4089.
15. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1, ან. 2, საქმე 1119.
16. А. П. Берже, Чечня и Чеченцы, Тифпис, 1859; У. Лаудаев Чеченская племя, Сборник сведений о кавказских горцах, Тифлис, 1872; Анчабадзе Г. З., Вайнахи, Тбиписи, 2001.

**Aspects of Geopolitical Strategy and Imperial Expansion in Russia's
Caucasian Policy: The Tenure of Aleksey Yermolov (1816-1827)**

Summary

Russia fervently started conquering the Caucasus in the eighties of the 18th century. The idea of the so called "Greek Plan" along with the acceleration of the eastern policy of the Empire led to the formation of a new geopolitical strategy of Russia, triggering the process of imperial expansion in the Caucasus. Russian authorities would sign contracts promising protection and military cooperation with all the nations and countries asking for Russia's protection, and, eventually, those nations and countries would find themselves annexed by the Empire. Russia would apply almost one and the same diplomacy fraught with bribery, cheating, assassinating national leaders, religious sentiments, etc. in its attempt to conquer different Caucasian states. For the purpose of full assimilation of the indigenous peoples and for the purpose of depriving them of their national identity, resettlement of the population, stirring up manufactured controversies and ethnic and religious hatred, settling sects or hostile groups in an ethnic region in an Russians' interpretation of their interest in the Caucasus was that only the Empire could turn the rich and fertile Caucasus into a "peaceful and promising country, and lead it on the path to peace."

The methods, military strategies and tactics used by the Empire against different peoples of the Caucasus experiencing strong anti-Russian sentiments were much the same – almost identical. Although Russia accused the North Caucasus of being hostile to the Christian population and allegedly fought to protect the Christians, virtually, it displayed much the same brutality while suppressing rebellions of Christians and Muslims or while dealing with Christian and Muslim civilians.